

УДК 342.951

М.М. ЕЙДЕЛЬБЕРГ, Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ ВІДНОСИН, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ З ПРИВОДУ ВОЛОДІННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, земельна ділянка, суб'єкт адміністративно-правових відносин

Одним із елементів структури адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, є суб'єкти або учасники.

Зазначимо, що розгляду різних аспектів сутності та особливостей суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, присвячені праці Г.О. Аксєн'юнка, Г. Бребана, А.П. Гетьмана, Д.В. Ковальського, В.В. Копейчикова, Є.В. Курінного, А.М. Мірошниченка, П.М. Рабіновича, А.М. Шульги та інших вчених. Що ж до поняття та класифікації суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, то ці питання у межах одного монографічного дослідження не розглядалися.

Тому метою цієї статті є з'ясування змісту та характерних рис суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, для досягнення якої необхідно вирішити такі завдання: визначити систему суб'єктів адміністративно-правових відносин; визначити види та особливості суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, здійснити їх класифікацію. Новизна роботи полягає в сучасній

постановці проблеми, дослідженні нових ідей, тенденцій розвитку відносин стосовно суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки.

Як у радянській юридичній літературі, так і у сучасній – українській, не один рік дискутується питання про співвідношення термінів «суб'єкт правовідносин» та «суб'єкт права», результатом чого є їх ототожнення або, навпаки розмежування. Зокрема, С.Ф. Кечекян наголошував на тому, що поняття «суб'єкти права» і «суб'єкти правовідносин» тотожні, і тому, досліджуючи проблему учасників правовідносин, доцільно розглядати загальну категорію суб'єктів права [1, с.83]. В.В. Копейчиков одним із елементів структури правовідносин називає не суб'єктів правовідносин, а суб'єктів права, розуміючи під такими «учасників правових відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки» [2, с.192].

На думку інших вчених, зазначені поняття не можна вважати тотожними, оскільки будучи суб'єктом права, можна не бути суб'єктом правовідносин, а реалізація ж правових норм може здійснюватися як за допомогою правовідносин, так і поза їх межами [3, с.63].

На нашу думку, основною ознакою, за якою можна провести розмежування між категоріями «суб'єкти права» та «суб'єкти правовідносин», є: по-перше, можливість брати участь у різних правовідносинах, що характерно для суб'єкта права; по-друге, реальна участь у правовідносинах, що характерно для суб'єктів (учасників) правовідносин. Отже, найбільший рівень абстрактності з названих категорій має поняття «суб'єкти права». Суб'єкти права виступають як особи, що мають правосуб'єктність. Іншими словами, це громадяни, організації, громадські об'єднання, які можуть бути носіями юридичних прав та обов'язків, а відтак, брати участь у правовідносинах. Суб'єкт права має потенційну можливість вступати у правовідносини, для чого він наділяється об'єктивним правом відповідною право-

суб'єктністю [4, с.81]. Як вірно зазначає С.С. Алексєєв, «суб'єкти права – це особи, що мають правосуб'єктність, тобто громадяни, організації, громадські об'єднання, які можуть бути носіями прав та обов'язків, брати участь у правовідносинах» [5, с.70].

Ми поділяємо думку тих авторів, які наголошують, що суб'єкти права і суб'єкти правовідносин є різними категоріями. Суб'єкт права – це носій передбачених правовими нормами суб'єктивних прав та обов'язків, що має потенційну можливість участі у правовідносинах, тоді як суб'єкт правовідносин – це реальний учасник правовідносин [4, с.81].

У сучасній теорії права суб'єкти правовідносин визначаються, як: правоздатні особи суспільного життя, які є носіями юридичних прав і обов'язків; індивідуальні чи колективні суб'єкти права, які використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, виступаючи реалізаторами суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності [6, с.354]; учасники правовідносин, індивіди або організації, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки на основі юридичних норм [7, с.158].

Як правило, в теорії права суб'єктів правовідносин об'єднують у дві групи: 1) індивідуальні суб'єкти (фізичні особи), які поділяються на такі підгрупи: громадяни (володіють повним набором прав і обов'язків в державі), іноземці та особи без громадянства (мають обмеження що до політичних прав, не виконують військовий обов'язок), особи з по двійним громадянством; 2) колективні суб'єкти (юридичні особи): держава, державні органи та установи, громадські об'єднання, адміністративно-територіальні одиниці та їх населення, виборчі округи, релігійні організації, промислові підприємства, іноземні підприємства тощо [7, с.158].

На нашу думку, найбільш вдалим є об'єднання суб'єктів правовідносин у дві групи: фізичних та юридичних осіб, які у свою чергу поділяються на цілу низку підгруп. Доцільність такого поділу суб'єктів

правовідносин ми пов'язуємо з особливістю виникнення правосуб'єктності у фізичних та юридичних осіб, під якою необхідно розуміти «передбачену нормами права юридичну властивість учасників правових відносин, що складається з двох елементів – правоздатності та дієздатності» [7, с.158].

В адміністративному праві під суб'єктом, як правило, розуміють носія (власника) прав та обов'язків у сфері публічного управління, які передбачені адміністративно-правовими нормами, здатного надати права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати [8, с.73]. Тобто, мова йде про фактичного учасника правових зв'язків у сфері публічного управління.

Адміністративісти пропонують різні критерії (підстави) класифікації суб'єктів адміністративно-правових відносин. Наприклад, Ю.П. Битяк до таких відносить: державні органи (органи законодавчої, виконавчої та судової влади, прокуратури, адміністрації державних підприємств і установ); структурні підрозділи органів держави, посадових осіб державних органів; власника (представника, менеджера, уповноваженого власника); об'єднання громадян, кооперативи, органи самоврядування, самодіяльні організації; громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства [9, с.50].

В.К. Колпаков до основних носіїв суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління взагалі та виконавчої влади зокрема, відносить: 1) Президента України; 2) органи виконавчої влади; 3) державних службовців як суб'єктів, у діяльності яких об'єктивуються повноваження державних органів управління; 4) громадян України, іноземців, осіб без громадянства; 5) органи місцевого самоврядування; 6) об'єднання громадян; 7) суб'єктів підприємницької діяльності [8, с.75–76].

Д.М. Бахрах суб'єктів адміністративно-правових відносин поділяє на індивідуальних та колективних [10, с.22].

Завершуючи розгляд методологічних основ розуміння суб'єкта права та правовідносин, зокрема і адміністративно-правових,

вважаємо, що *особливості* останнього полягають у такому:

1. Як для адміністративного права, так і для адміністративно-правових відносин характерна наявність великої кількості суб'єктів із різними повноваженнями, структурою та правовими властивостями.

2. Для суб'єктів адміністративно-правових відносин характерна зовнішня відокремленість, яка реалізується у їх адміністративно-правовому статусі [11, с.90].

3. Передумовою вступу суб'єктів у конкретні адміністративно-правові відносини є наявність у них правосуб'єктності (правоздатності та дієздатності).

4. Поведінка суб'єктів адміністративно-правових відносин регламентується нормами адміністративного законодавства.

5. Усіх можливих суб'єктів адміністративно-правових відносин можна об'єднати у дві групи: індивідуальних (фізичних осіб); колективних (як правило юридичних осіб).

Як зазначено у частині 2 ст.2 ЗК України, суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади [12]. Аналіз ЗК України та інших актів земельного законодавства дає змогу зробити висновок, що перелік суб'єктів земельних відносин, наведений у ч.2 ст.2 ЗК України, є неповним. Так, суб'єктами земельних відносин слід вважати українську державу, територіальні громади, іноземні держави, іноземних громадян та осіб без громадянства.

У ст.84 ЗК України зазначено, що у *державній власності* перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності. Землі, які належать на праві власності *територіальним громадам* сіл, селищ, міст, є комунальною власністю. У комунальній власності перебувають усі землі в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності, а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності.

Відповідно до ст.85 ЗК України, *іноземні держави* можуть набувати у власність земельні ділянки для розміщення будівель і спо-

руд дипломатичних представництв та інших, прирівняних до них, організацій відповідно до міжнародних договорів [12]. *Іноземні громадяни та особи без громадянства* можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності (ч.2 ст.81 ЗК України) [12].

У науковій літературі, предметом дослідження якої були земельні відносини використовуються різні критерії класифікації їх суб'єктів.

А.М. Мірошниченко, класифікуючи земельно-правове нормування за суб'єктним складом, до таких відносить: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Президента України, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Міністерство охорони здоров'я України, Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики, Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державний комітет України з будівництва та архітектури, Міністерство аграрної політики України, Державний комітет України по земельних ресурсах, органи місцевого самоврядування, державні адміністрації та судові органи [13, с.64-70].

Г.О. Аксеньюк суб'єктами земельних правовідносин вважає: державу, державні органи, які здійснюють розпорядження і управління єдиним державним земельним фондом, землекористувачів – громадян, державні та громадські організації та установи, які володіють земельною правоздатністю [14, с.73]. А.М. Шульга суб'єктів злочину, передбаченого статтею 239 КК України (Забруднення або псування земель), об'єднує у такі групи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства [15, с.140].

Д.В. Ковальський суб'єктами земельно-процесуальних правовідносин називає гро-

мадян, юридичних осіб, у тому числі іноземних, державу, органи державної влади та місцевого самоврядування, іноземні держави та міжнародні організації, які реалізують права на землю, а також забезпечують регулювання земельних правовідносин. Суб'єктів земельно-процесуальних правовідносин вчений поділяє на дві групи: громадяни, юридичні особи та держава, які безпосередньо заінтересовані у вирішенні земельно-правової справи; органи державної влади та місцевого самоврядування, які забезпечують державно-правове регулювання у сфері земельних відносин [16, с.90]. А.П. Гетьман, зазначаючи, що суб'єкти еколого-земельних правовідносин мають різний інтерес, пропонує прийняти за основу для класифікації суб'єктів таких правовідносин розподіл на безпосередньо заінтересованих і лідируючих суб'єктів [17, с.100].

На нашу думку, лише комплекс критеріїв, а не один із них, який окремі адміністративісти вважають основним, дозволить усесторонньо розглянути систему суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються та припиняються з приводу земельної ділянки.

Залежно від компетенції, суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, можна об'єднати у три групи: 1) суб'єкти загальної компетенції, які приймають загальнодержавні, а отже загальнообов'язкові рішення, зокрема щодо регламентації основних засад володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України); 2) суб'єкти міжвідомчої компетенції, якими є спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади з питань земельних ресурсів, з питань екології та природних ресурсів, з питань аграрної політики; 3) суб'єкти відомчої компетенції, для яких функція управління земельними ресурсами є додатковою, а не основною (наприклад, Міністерство транспорту України – стосовно земель транспорту, Міністерство оборони України – стосовно земель оборони й т. д.).

Залежно від кількості, суб'єкти адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, можуть бути: 1) індивідуальні (громадяни, іноземці та особи без громадянства, особи з подвійним громадянством, посадові та службові особи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); 2) колективні, які: а) можуть мати статус юридичної (органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, спільні підприємства, міжнародні об'єднання й організації за участю українських та іноземних юридичних осіб, підприємства, що належать іноземним інвесторам, а також іноземні держави, міжнародні організації); б) не мають статусу юридичної особи (окремі структурні підрозділи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, самоврядні організації тощо).

За характером повноважень: 1) суб'єкти адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, які мають владні повноваження, тобто мають право приймати обов'язкові для виконання рішення; 2) суб'єкти, які зобов'язанні виконувати рішення вищезазначених органів (громадяни, іноземці та особи без громадянства, підприємства, установи, організації тощо).

За нормативністю приписів, суб'єкти адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, можна об'єднати у такі групи: 1) які виконують загальні норми земельного законодавства, яких переважна більшість; 2) які, крім загальних норм, виконують і спеціальні (наприклад, ті, що стосуються сплати штрафу, відшкодування шкоди, приписи, які містяться в адміністративних договорах тощо).

За характером зв'язків: 1) суб'єкти адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, що перебувають у вертикальних відносинах (наприклад, відносини між Кабінетом Міністрів України та Держа-

вним комітетом України із земельних ресурсів); 2) суб'єкти адміністративно-правових відносин, які перебувають у горизонтальних відносинах (відносини, що виникають між не підпорядкованими органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами).

За характером дій: 1) суб'єкти адміністративно-правових відносин, які зобов'язані вчинити окремі дії (забезпечувати використання земельних ділянок за цільовим призначенням; додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля і т.д.); 2) суб'єкти адміністративно-правових відносин, які зобов'язані утриматись від вчинення окремих дій, насамперед тих, за які передбачено юридичну відповідальність.

Залежно від належності до державних структур, суб'єкти адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, можуть бути: 1) державними (органи законодавчої, виконавчої чи судової влади), що ініціюють зміну правового статусу земельної ділянки; 2) недержавними (органи місцевого самоврядування та громадські організації), які ініціюють зміну правового статусу земельної ділянки.

За таким критерієм, як *напрямок діяльності або предмет відання,* суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки доцільно об'єднати у такі групи: які вступають у правовідносини з приводу розробки та прийняття нормативно-правових актів, визначення владно-розпорядчих повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері земельних відносин; з приводу визначення складу, категорії та цільового призначення земель України, зміни цільового призначення земель; приватизації, оренди та використання земельних ділянок; сплати земельного податку; реєстрації земельних ділянок; встановлення правообмежень на землю; стандартизації та нормування земельних ділянок; встановлення та зміни меж земельних ділянок адміністративно-

територіальних утворень; здійснення землеустрою, розгляду і затвердження землепольової документації; здійснення контролю та нагляду за використанням та охороною земель; кадастрових питань; вирішення земельних спорів органами публічної адміністрації; консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель; реалізації заходів економічного стимулювання; конфіскації та вилучення земельної ділянки; притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства.

Залежно від контрольних повноважень: 1) суб'єкти міжнародного контролю за використанням та охороною земель; 2) суб'єкти державного контролю за використанням та охороною земель; 3) суб'єкти самоврядного контролю за використанням та охороною земель; 4) суб'єкти громадського контролю за використанням та охороною земель.

Таким чином, для адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, характерна наявність великої кількості суб'єктів з різними: завданнями, функціями, компетенцією, повноваженнями, організаційно-штатною структурою, а отже і специфічним адміністративно-правовим статусом. Такий статус вказує на їх зовнішню відокремленість, тобто відмінність одного суб'єкта від іншого як учасника досліджуваних правовідносин. Поведінка суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки, регламентується нормами адміністративного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Юрид.лит., 1958. – 361 с.
2. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.] ; за ред. В. В. Копейчикова. – Стер. вид. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.

3. Ринг М. П. К вопросу о гражданских процессуальных правоотношениях / М. П. Ринг // Учен. зап. ВНИИСЭЗ. – 1963. – Вып. 16. – С. 61–67.
4. Шуба В. В. Административно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Шуба Володимир Васильович ; Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. – Д., 2006. – 200 с.
5. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
6. Скакун О. Ф. Теория держави і права : підручник / Скакун О. Ф. – Пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
7. Волинка К. Г. Теория держави і права : навч. посіб. / К. Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.
8. Колпаков В. К. Административное право Украины : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
9. Административное право Украины : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
10. Бахрах Д. Н. Административное право : учебник [для вузов] / Д. Н. Бахрах. – М. : БЕК, 1996. – 368 с.
11. Стеценко С. Г. Административное право Украины : навчальний посібник / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2008. – 624 с.
12. Земельный кодекс Украины // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
13. Мірошниченко А. М. Нормування як засіб правового регулювання земельних відносин: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.06 / Мірошниченко Анатолій Миколайович ; Київськ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2004. – 206 с.
14. Аксененок Г. А. Земельные правоотношения в СССР / Г. А. Аксененок. – М. : Госюриздат, 1958. – 424 с.
15. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шульга Андрій Михайлович. – Х., 2004. – 207 с.
16. Ковальський Д. В. Земельно-процесуальні правовідносини: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.06 / Ковальський Дмитро Вікторович ; Нац. аграрн. ун-т. – К., 2005. – 193 с.
17. Гетьман А. П. Процессуальные нормы и отношения в экологическом праве / А. П. Гетьман. – Харьков : Основа, 1994. – 134 с.

Ейдельберг М. М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин з приводу володіння земельною ділянкою / М. М. Ейдельберг // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 145–150 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10emmpzd.pdf>

Розглядаються питання, та акцентується увага на визначенні поняття, видів, характерних рис і класифікації суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають, змінюються і припиняються з приводу земельної ділянки.

***

Эйдельберг М.М. Субъекты административно-правовых отношений по поводу владения земельным участком

Рассматриваются вопросы, и акцентируется внимание на определении понятия, видов, характерных черт и классификации субъектов административно-правовых отношений, которые возникают, изменяются и прекращаются по поводу земельного участка.

***

Eidelberg M.M. Subjects it is Administrative-Legal Relations Concerning Possession of the Ground Area

The questions are examined, and attention is accented on the decision of concept, kinds, personal touches and classification of subjects of administrative relations, which arise up, change and halted concerning a lot land.